

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות הורנית

ג ל ר י ו נ ו ת ל ע י ו ר ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ר ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים ושש

כרך ט' ח' - כ"ט
המשך גליון עקב תשכ"ו

עקב (תשכ"ז)

א. שאלות מבנה:

1. האלשיך מקשה:

מהו התוכחה הלזה (כך!) פה, כי הוא בלתי מתיחס אל הקודם, וטוב טוב
היה לאמר בפרשת "אלה הדברים" אצל כל שאר התוכחות האמורות שם?
ישב קושיתו!

2. אברבנאל מקשה:

הספק העשירי הוא באמרו (ט' כ"ב) "ובתערה ובמסה ובקברות התאוה" והוא
כי אם היה מספר עונותיהם בענין העגל, למה לא השלים ספורו ואחר כך
יזכור עונות תערה ומסה וקברות התאוה? והוא לא כן עשה, כי בתוך ספור
העגל הכניס וזכר ענין תערה ומסה וקברות התאוה וחזר אחר כך לספור
העגל עצמו?
ישב קושיתו!

ב. ח' ובחרב הקצפתם את ה' ויתאנף ה' בכם להשמיד אתכם.

רמב"ן ד"ה ובחרב הקצפתם את ה':

קודם שיפתח להם בבאור התורה כלל והוכיח אותם בעונות אשר גרמו להם רעה
ולא נמחלו, והזכיר להם ענין המרגלים ומי מריבה, ואחר כך באר עשרת הדברות
ופרשת יחוד השם, והזהירם בענין ע"ז אזהרות רבות, והזהיר במצוות בכללם
ויאמר, שהן כולן טובות ובעבורן תבוא להן כל הטובה.

ועתה בא להתחיל בפרטי המצוות וקודם שיזכיר אחת מהן בפרט יחזור להוכיח
אותם ולפקד עליהם את כל עונותיהם שעשו מעת שקבלו את התורה והלאה, כי
התלוונות שעשו קודם מתן תורה שהמרו על ים בים סוף וילוונו במרה ובאלוש*
לא יזכירם להם, כי מעת שקבלו התורה היו יותר חייבים לשמוע בקול ה' אשר
כרת עמם ברית, ולפיכך פתח כאן "ובחרב הקצפתם" והזכיר להם מעשה העגל...

(*) הרמב"ן מסתמך כאן על שמות רבה כ"ה ה':

...לארבעים ושנים מסעות ירד להם המן (= היה צריך
לרדת) והיכן ירד? (= היכן התחיל לרדת?) באלוש.

וכן הרמב"ן שמות ט"ז א' ד"ה ויסעו מאלים: ... ועל
דעת רבותינו היה דבר המן באלוש, כי בראותו שהיו
חונים ונוסעים וחונים במדבר בפקה ואלוש ולא יצאו
ממנו (= מן המדבר) פחדו ובתרעמו. וזה טעם (ט"ז ב')
"וילוונו כל עדת בני ישראל... במדבר".

1. מה הם הקשיות שרצה הרמב"ן ליטב בדבריו אלה?

2. לאיזה מקום בדברים יתכוון באמרו "באור התורה" ולאיזה מקום
בדברים יתכוון באמרו "התחיל בפרטי המצוות"?

3. מה הרמז שמצאו חז"ל בתורה לקבוע שידירת המן הראשונה היתה
באלוש?

ג. כ"ג. ובשלוח ה' אתכם מקדש ברנע לאמור עלו ורשו את הארץ

העמק דבר מקשה: למה לא נאמר: "באמור ה' לכם עלו ורשו את הארץ"?
והוא מיטב קושיתו על פי המסופר בדברים פרק א'.

מהי התשובה?

ד. כ"ד ממרים הייתם עם ה' מיום דעת אתכם

ר' יוסף בכור שור ד"ה מיום דעת אתכם:
החילה, כסאמרת לרשע (שם ב') "למה תכה רעך", עמד וחלשין עלי.

רמב"ן כ"ז ד"ה ואסליך את עפרו אל הנזול.

...וכן הזכיר פעם אחת חטא המרגלים בקצרה בעבור העון הגדול
בו ישלים "ממרים הייתם עם ה'". ואמר "מיום דעת אתכם" לרסון על
תלוונותיכם קודם מתן תורה.

באר ה' ד"ה לא בצדקתך:
...ויתכן שכל זמן שהיו במצרים טובים היו את ה' ומאמינים בו במשה
עבדו וראויים היו להיות אהובים למעלה ולהגאל מביט עבדים. אמנם
אחר כך, למן היום אשר יצאו מצרים החלו להיות ממרים, ואין הצדקה
וישר לבב במצא בהם, ונתמעטה האהבה הקודמת, עד שנשאר להם ברית
אבות בלבד.
ומה שאמר להלן (פ' כ"ד) "ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם" אינו
סותר לזמן הנרמז כאן, כי יתכן שמשה ואילך יאמר "דעתי אתכם", שהיו
בחונים ומסורים אליו לרעות אותם ולהנחם בתבונתו, ולפקוד על עניניהם,
וזהו ענין הידיעה.

(1) מה חקשי בפסוקנו שעליו עומדים שלשת הפרשנים?

(2) מה ההבדל בין תשובותיהם?

(3) מהי השאלה הנוספת שאותה מישב הרמב"ן?

ה. כ"ד ממרים הייתם עם ה'.

העמק דבר:

גם בהיות גלוי שכינה עמכם, הייתם ממרים, וכל שכן בזמן שלא יהיה
גלוי שכינה עמכם.

x מהו הטעם החיצוני והפנימי המניעו לפרש כך?

ו. כ"ה ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי

רש"י ד"ה ואתנפל וגו'

אלה הם עצמם האמורים למעלה.

רשב"ם ד"ה ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום... ואתנפל אל ה' ואומר: מי האיש
החכם יתן לב ויבין, למה הוצרך לכפול כאן נפילת ארבעים היום? וכי דרך
המקרא לחזור ולכפול דבר, לומר: כשנפילתי לפני ה' ארבעים יום, כך וכך
נתפללתי? למעלה היה לו לומר: ולא היה צריך לחזור ולכפול, כדי להודיע
לישראל: בלשון זה וזה התפללתי!

אפס חכמה גדולה יש כאן ולהוכיח את ישראל בא:
שמה אמרו: "והלא חטא גדול כמעשה העגל הועילה תפילתו של משה וניצלנו,
אף בארץ ישראל אם נחטא, יועילו לנו תפילות הנביאים". אמר להם משה:
לא תועיל לכם תפילה בארץ ישראל, כי עתה (= אחרי חטא העגל) לא נתכפר
לכם אלא כדי שלא יתחלל שמו, שהרי כך התפללתי (כ"ז-כ"ח) "זכר לעבדך...
פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלי יכולת ה' להביאם... ולכן לא
נתחייבתם מיתה במדבר. אבל לאחר שיהרג לפניהם שלשים ואחד מלכים
וינחילכם את הארץ, אז יוציאכם ויגרש אתכם מן הארץ (= אם תחטאו) שאין
כאן עוד חילול השם לאמור האומות: "מבלתי יכולת ה'" אלא (= אז, לאחר
כבוש הארץ) יאמרו הגויים: "ישראל חטאו לו" כמו שמפורש באתם נצבים
(כ"ט כ"ג-כ"ו) "ואמרו כל הגויים: על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, מה חרי
האף... ואמרו: על אשר עזבו את ברית ה' אלוקי אבותם... ויתשם ה' פעל
אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה".

באר ד"ה ואתנפל לפני ה': (אחרי הביאו את דברי הרשב"ם הנ"ל).

ואין זה עומק פשוטו של מקרא אלא: משל לבן מלך שסרח כמה וכמה פעמים
לפני אביו, בא אוהבו והתחנן וטרח בעבורו עד שפייסו, וכשנפטר האוהב,
הוכיח את הבן קודם פרידתו ומסדר לפניו כל סרחונו ומזכיר לו כל מה
שסרח בשבילו ומזכיר לו אפילו דבר קטן שהיה בינו לבין אביו, כדי שעל
ידי כך יתעורר בלבבו יותר, כי לפעמים ישמר בלבו דבר קטן מה ששמו
אחר כך, שלא יבוא לידי סרחון. וכן עשה משה: אמר להם כל מה שסרח והתנפל
והתפלל בשבילם אפילו סדר ולשון התפילה, למען יתקיים בלבבם, ומתוך כך
יזכרו עונות ראשונים ולא יוסיפו לחטא.

1. מה כונת רש"י ורשב"ם באמרם "למעלה" (רשב"ם "למעלה היה
לו לומר") לאיזה פסוק יתכוונו?

x 2. הסבר את דברי הרשב"ם "לא תועיל לכם תפילת ארץ ישראל"?

xx 3. מהי ראית הרשב"ם מפרשת נצבים?

xx 4. מדוע אין הבאר מקבל את פרושו של הרשב"ם כעומק פשוטו
של מקרא ומה ההבדל בין פרושו לבין פרוש הרשב"ם?

תשובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ ירושלים קרית משה